

İsrail'in Gazze Katliamı: UCM'ye Göre Savaş Suçu mu, Devlet Terörü mü?

Yalçın Akdoğan

Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

yalcinakdogan@aydin.edu.tr

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 20.09.2023

Kabul: 28.12.2023

Yayın: 31.12.2023

Anahtar

Kelimeler:

İsrail Saldırıları, Savaş Suçu, Etnik Temizlik.

7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail-Hamas çatışması Gazze'de büyük bir insanlık dramı oluştururken binlerce sivilin hayatını kaybettiği, on binlerce sivilin yaralandığı, binlerce binanın, onlarca okul, hastane ve mabedin yıkıldığı bir tablo ortaya çıkarmıştır. İsrail'in Gazze'ye yönelik hava saldırıları Hamas'a yönelik bir meşru müdafaa, bir karşılık, misilleme veya cezalandırma sınırlarını aşarak topyekûn Gazze halkına yönelik bir cezalandırmaya dönüşmüştür. Sivil yerleşim yerlerinin bombardımana tabi tutulması, okul ve hastane gibi sivil yapıların vurulması, en temel insani ihtiyaçların karşılanmasına ve insani yardım operasyonlarının yapılmasına izin verilmemesi, bir milyonu aşkın Gazzeli'nin bir yerden bir yere göç etmeye zorlanması bir devlet ile bir örgüt arasında yaşanan çatışma konseptini aşan bir mahiyet taşımaktadır. İsrail'in topyekûn savaş konseptiyle sivilleri hedef alan saldırıları acaba meşru müdafaa sınırlarını aşarak bir soykırım, bir etnik temizlik, bir devlet terörü veya bir savaş suçu şekline mi dönüşmüştür? Makalede İsrail'in askeri operasyon ve saldırılarının kavramsal olarak neye tekabül ettiği ele alınmakta; Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargılama durumu değerlendirilmektedir.

Israel's Gaza Massacre: War Crime or State Terrorism According to the ICC?

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 20.09.2023

Accepted: 28.12.2023

Published: 31.12.2023

Keywords:

Israeli Attacks, Gaza, War Crime, ICC.

The recent military attack of Israel to Gaza Strip, beginning in the first week of October 2023, has created a great human drama, while thousands of civilians have lost their lives, tens of thousands of civilians have been injured, thousands of buildings, dozens of schools, hospitals and temples have been destroyed. Israel's airstrikes against Gaza have become a complete and total punishment of the people of Gaza rather than an act of self-defence against Hamas, retaliation or response to a military act. The shelling of civilian settlements, the deliberate targeting of civilians structures such as schools and hospitals, the absolute denial of the humanitarian aid operations and blocking of the most basic humanitarian needs, and the forcing of more than a million Gazans to migrate from place to place have certain features that exceeds any possible concept of a conflict between a state and non-state actor or organization. What are these features? In what ways we can conceptualize these acts? Does the targeting of civilians with Israel's concept of total and absolute war crossed the boundaries of self-defence and become an attempt of genocide ethnic cleansing, a war crime or state-terrorism? This article examines the recent Israel's military attack and operations on a conceptual level and evaluates the possibility of trial at the International Criminal Court.

Atıf/Citation: Akdoğan, Y. (2023). İsrail'in Gazze Katliamı: UCM'ye Göre Savaş Suçu mu, Devlet Terörü mü?, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 7 (2), 200-211.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

FİLİSTİN MESELESİ

Filistin sorununun temeli 1799'da Fransız General Napolyon Bonapart'ın Osmanlı yönetiminde olan Filistin topraklarında bir Yahudi devleti fikrini ortaya atması, ardından 1879'da toplanan Birinci Siyonizm Kongresi'nde Yahudi devleti kurulması fikrinin uygulamaya geçirilmesi için bir bildiri yayınlamasına dayanmaktadır.

Filistin topraklarında Yahudilerin yerleşmeye başlamaları ve devletleşmelerinde iki kritik gelişme kırılma noktası olmuştur. Bunlardan birincisi 1882'de başlayan göç hareketinin dalga dalga yayılması, ikincisi ise Sykos-Pikot anlaşmasıyla Osmanlı topraklarının bölüşülmesi sonucu İngilizlerin bölgede manda devleti kurmaları ve ardından yaşanan idari boşluğun Yahudiler tarafından kullanılmasıdır.

19. Yüzyılda Yahudilerin bölgeye göç etmeye başlaması Siyonist Bildirisinin de etkisi altında organize bir faaliyete dönüşmüş, 25 bin Yahudi bölgeye yerleşmiş, bu sayı 1914'te 40 bine ulaşmıştır. "Filistin'e mukaddes yolculuk" anlamına gelen Aliya (Arslantaş, 2011: 641) ilk olarak 1882'de gerçekleşmiş, Öke'nin yorumuyla Osmanlı Devleti'nin Siyonist amaçları fark etmesi ve Doğu Avrupa Yahudilerinin bölgeye göç etmesini, toprak satın almasını ve yerleşim yeri kurmasını sınırlamasıyla bir süre hız kesmiş (Öke, 2002: 68), 1904'te ise yeniden hareketlilik kazanmıştır.

1917'de Kudüs'ün, 1918'de ise Filistin'in İngiliz işgaline uğramasıyla İslâm hâkimiyeti kaybolan bölgede (Önal, 2020: 246) İngiliz mandası kurulmuştur. Arap devleti kurma planları yapan kimi aşiretlerin isyanlarıyla istikrarsızlaşan bölgede İngiliz yönetimi kurulması, Yahudi yerleşimlerini hızlandıran bir etki yapmıştır.

1922'de İngilizlerin yaptığı nüfus sayımı 750 binlik bölge nüfusunun yüzde 11'inin Yahudi olduğunu belirtmesine rağmen 1937'ye kadar bölgeye 300 bin Yahudi daha yerleştirilmiştir. Nüfusun dengelenmesiyle Araplar ile Yahudiler arasında kanlı çatışmalar yaşanmaya başlamış, Irgun Zvai Leumi adlı Siyonist örgüt terör eylemleri gerçekleştirerek Filistinlileri sindirmeye çalışmıştır. (BBC, 2018)

Sykes-Picot Antlaşmasıyla bölgede uluslararası idare kurulmasına karar verilmesinin ardından 1947'de bölgeyi idare eden İngiltere sorunu çözme sorumluluğunu BM'ye devretmiştir. Bu vasatta İsrail devleti, 15 Mayıs 1948 yılında kurulmuştur. Filistinliler bu tarihi büyük felaket anlamına gelen en-Nakba olarak adlandırmıştır.

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün 1964'te kurulmasının ardından 1967 Altı Gün Savaşları ve 1973'te Yom Kippur Savaşı yaşanmış, her savaşta İsrail topraklarını daha da genişletmenin gayreti içinde olmuştur. Özellikle 1967'deki Altı Gün Savaşlarından sonra İsrail Filistin'e karşı sistematik olarak bir kuşatma, yutma, etkisizleştirme stratejisi uygulamıştır.

Filistin'de ulusal direniş, kurtuluş, özgürlük temalarıyla Filistin Kurtuluş Örgütü'nden, el-Fetih ve Hamas'a kadar birçok örgüt siyasi ve askeri zeminde İsrail'e karşı mücadele içinde olmuştur. Nükleer güç haline gelen ve ABD başta olmak üzere küresel sistemin desteğini arkasında bulan İsrail BMGK kararlarına rağmen giderek küçülen Filistin topraklarında yaşayan ve gün be gün sayıları azalan Filistinlilere karşı sindirme politikalarından vazgeçmemiştir.

İsrail'in Filistin toprakları başta olmak üzere Lübnan, Suriye ve Mısır topraklarına saldırıları Ortadoğu'da sürekli bir siyasi/askeri çatışma zemini oluşturmuştur. 1982'de İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron komutasındaki İsrail ordusu, Celile İçin Barış Operasyonu adı altında Lübnan'a saldırmış, İsrail'le bağlantılı Falanjist milisler Beyrut'taki Sabra ve Şatilla kamplarında büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. Kahane Komisyonu bu katliamları soruşturma konusu yapmıştır. (Li ve Mounier, 2023)

Gazze'deki mülteci kamplarında başlayan ayaklanmalar ilk Filistin İntifadası'nı 1987'de başlatmış, bu süreçte binden fazla Filistinli İsrail tarafından öldürülmüştür.

Yaser Arafat'ın İsrail hükümetiyle yürüttüğü müzakereler sonrasında ulaşılan Oslo

Anlaşması (1993) Beyaz Saray'da imzalanırken Batı Şeria ve Gazze'de Filistin yönetimi kurulması kararlaştırılmıştır.

2000 yılında Şaron'un kışkırtmaları sonrasında başlayan el-Aksa intifadası sürecinde İsrail, 3 binden fazla Filistinliyi öldürmüştür. İsrail'in 38 yıllık işgalin ardından 2005'te Gazze'den çekilmesinin ardından 2007'de Hamas Gazze'nin kontrolünü ele geçirmiş, bir yıl sonra İsrail'in yeniden Gazze'ye yaptığı hava ve kara saldırısında 200'den fazla kişi hayatını kaybetmiş, BM İsrail'in savaş suçu işlediği sonucuna varmıştır. (Li ve Mounier, 2023)

İsrail'in 2012'deki Gazze saldırılarında 130'dan, 2014'teki saldırılarında 2 bin 200'den, 2018'deki olaylarda 190'dan, 2021'deki hava saldırılarında 200'den, 2022'deki çatışmalarda ise 40'tan fazla Filistinli hayatını kaybetmiştir. (Li ve Mounier, 2023)

7 EKİM OLAYLARI VE İSRAİL SALDIRILARI

Araştırmanın bulgularına göre, fizik öğretmen adayları tarafından "yapay zekâ" 7 Ekim 2023 tarihinde böyle karmaşık ve etki-tepkiyle şekillenen bir tarihi geçmişi olan mesele yeni bir çatışmaya sahne olmuştur. Hamas'a bağlı silahlı örgütler İsrail'e karşı Aksa Tufanı Operasyonu adı verilen bir dizi saldırı başlatmış, bu saldırılarda 300'ün üzerinde İsraili asker ve bini aşkın sivil hayatını kaybetmiş, 4 bin İsraili de yaralanmıştır. (TRTHaber, 18 Ekim 2023)

Hamas ve İslami Cihat örgütlerinin sızma girişimleri ve Gazze'den attıkları roketlere karşılık İsrail hükümeti savaş hali ilan ederek büyük bir askeri operasyon başlatmıştır. Filistinli otoritelere göre İsrail, saldırıların ilk 17 gününde Gazze'ye 12 bin ton bomba atmıştır. 17 günde 2 bin 360'ı çocuk olmak üzere 5 bin 791 Filistinli hayatını kaybetmiş, 16 bin 297 kişi yaralanmıştır. (Reuters, 23 Ekim 2023)

Nuseyrat Mülteci kampı ve burada bulunan bir çarşı ve cami, El-Ehli Baptist hastanesi (Anadolu Ajansı, 17 Ekim), BM Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı'na (UNRWA) ait sivillerin sığındığı bir okul (Anadolu Ajansı, 9 Ekim 2023), el-Ömeri ve el-Emin Muhammed başta olmak üzere otuzdan fazla cami (DiyanetHaber, 20 Ekim 2023) ve Rum Ortodoks Kilisesi (TRTHaber, 19 Ekim 2023) İsrail hava kuvvetleri tarafından vurulmuştur.

BM uzmanları İsrail'e savaş suçu işlememesi çağrısı yaparken; İsrail'in Gazze Şeridi'ndeki yoğun nüfuslu sivil bölgelere ölümcül hava saldırıları düzenleyerek evleri, hastaneleri, pazarları ve BM Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) binalarını yok ettiğini duyurmuştur. (UN, 2023)

Zaten kuşatma altında olan Gazze iyice abluka altına alınarak tüm giriş ve çıkışlar kapatılmış; 2 milyonun üzerindeki Gazzeli Kuzey'den Güney'e doğru sürülmüş, İsrail hükümeti sivillerin yaşadıkları yerleri terk etmesi çağrısında bulunmuştur. Sivillerin yaşadığı yerleşim yerlerinin büyük bir kısmı bombardımanlarda yıkılmış veya kullanılamayacak hale gelmiştir.

İsrail'in askeri operasyonları kendisine saldıran bir örgüte yönelik meşru müdafaa hakkını kullanmayı geçerek tüm Gazzelilere yönelik bir askeri operasyona dönüşmüştür.

Meşru müdafaa bir kişi veya kurumun cana veya mala karşı gerçekleşen saldırıya karşı orantılı şekilde tepki vermesi ve kendi varlığını korumaya çalışmasıdır. Burada kasıt karşıdakini yok etmek değil saldırgan grubun saldırılarını ekarte ederek kendi varlığını muhafaza etmektir. Uluslararası ceza hukukunda meşru müdafaa '*makul, gerekli ve orantılı*' tepki şeklinde tanımlanmakta, saldırıyı önlemenin başka yolunun olmaması ve saldırıya kendisinin sebebiyet vermemesi gibi şartları öne sürmektedir. Tarhan'ın aktarımıyla; UCM Statüsüne göre bir meşru müdafaa söz edebilmek için, saldırının haksız olması, saldırının bir hakka yönelik olması, saldırının halen bulunması, savunmada zorunluluk bulunması, savunma hareketinin saldırganı yönelmesi ve savunma ile saldırı arasında oran bulunması gerekmektedir. (Tarhan, 2009: 164)

İsrail'in saldırıları Hamas'a yönelik kendi varlığını korumaktan öte, Hamas'ı bahane ederek bir milleti tümünden cezalandırma, göçe zorlama, sivil yerleşim yerlerini, okul ve dini

mekânları vurma aşamasına geçmiştir. Bu yüzden meşru müdafaadan ziyade savaş hukukunun sınırlarını aşan bir tablo ortaya koymuştur.

İsrail'in Gazze'ye yönelik askeri saldırıları acaba *savaş suçu*, *etnik temizlik*, *soykırım* veya *devlet terörü* gibi kavramlardan hangisiyle izah edilebilir?

SAVAŞ SUÇU

Uluslararası toplumun ortaya koyduğu hukuki düzenlemeler *savaş*, *saldırı*, *silahlı müdahale*, *çatışma* gibi askeri faaliyetlerin yasal sınır ve ilkelerini ortaya koymaktadır. Savaş, "uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde devletlerarasında yürütülen silahlı bir çatışma, bir çekişmedir." (Aslan, 2008: 247) Silahlı müdahale ise bir devletin başka bir devlete *karşı istila*, *işgal*, *abluka*, *deniz kuvvet gösterisi* gibi yöntemlerle (Aslan, 2008: 252) gerçekleştirdiği askeri operasyondur.

Saldırı ise bir devletin başka bir devletin siyasi birliğine, toprak bütünlüğüne, egemenlik haklarına ve ülke nüfusuna yönelik silahlı kuvvet kullanılması, şiddet ve zarar verici müdahalede bulunulması halidir. Saldırıları barışa karşı suçlar kapsamında ele alınmaktadır. Herhangi bir saldırı ve savaş planlama, hazırlama ve sürdürme ya da bunlardan herhangi birinin gerçekleşmesi için ortak planlama veya komploya katılma (Şen, 2009) aynı kapsamda ele alınmakta, uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleşen her türlü saldırı suç sayılmaktadır.

Aslan'ın aktarımıyla savaş hukuku kuralları La Haye tipi sözleşmeler, Cenevre tipi sözleşmeler ve New York tipi sözleşmelerle şekillenmiş, (Aslan, 2008: 245) Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi kurumsal yapılanmalarla yaptırım zemini kazanmıştır. "*Askeri gereklilik*," "*gereksiz acı ve ıstırapın önlenmesi*" ve "*orantı*" ilkeleriyle (Aslan, 2008: 266) şekillenen savaş hukuku savaştan birimler arasında olması gereken yasal zemini ortaya koymakla birlikte sivillere yönelik kesin ve kati kurallar ortaya koyarak sivil yaşamın korunmasını amaç edinmiştir.

Uluslararası toplumda özellikle felsefi, politik, ideolojik yaklaşımlara göre şekillenen savaş-barış konseptleri içinde öne çıkarılan "*haklı/adil savaş doktrini*" açısından bakıldığında İsrail'in saldırıları tamamen haksız ve adaletsiz bir görüntü vermektedir. "Jus in bello" olarak nitelenen saldırıya aynıyla karşılık verme yaklaşımının ötesinde aşırı ve orantısız şekilde karşılık vermek, sivil-savaşçı ayrımı yapmamak haklı savaş doktriniyle izah edilemeyecek bir durumdur. (Dalar, 2008: 237)

İsrail'in sivillere yönelik katliama dönüşen saldırıları, haklı savaş doktrini diye adlandırılan felsefi ideale uymamaktadır, çünkü bu idealin savaş başlatma gerekçesi/nedeni ile savaşma biçimi, yöntemi ve araçları açısından çift yönlü adalet ve hakkaniyet prensibine uyması gerekmektedir. Saldırıyı başlatma gerekçesi bir yana saldırının kapsamı ve hedefleriyle aldığı şekil, sürdürme sebepleri ve kullandığı araç ve yöntemler haklılık ve adalet ilkesine uymamakta, zulüm ve aşırılık olarak tezahür etmektedir. Saldırının durdurulması ve meşru müdafa hakkının kullanılması sınırlarını aşan müdahaleler adil olmayacağı için (Gözen, 2008: 215) haklı savaş konseptinin içinde değerlendirilemezler.

Bu yüzden İsrail'in sivillere yönelik saldırıları öncelikle "*savaş suçu*" olarak nitelendirilebilir. Azarkan'ın aktarımıyla savaş suçları kavramı, "savaştan devlet görevlilerinin düşman devletin, işgal edilmiş ulusun veya işgal edilmiş ülkenin mal ve vatandaşlarına karşı giriştiği savaş hukukunun ağır ihlallerinin tümünü" ifade eder. (Azarkan, 2016)

İsrail'in Gazze'ye yönelik insanlar, yapılar, kurumlar arasında hiçbir ayırım gözetmeyen hava bombardımanı 20. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan "*topyekûn savaş*" ve "*stratejik bombardıman*" kavramlarını hatırlatmaktadır. Topyekûn savaş "bir ülkenin, düşmanı olan diğer ülkenin tüm savaş kapasitesini (askeri, ekonomik, teknolojik, insani) yok etmek amacıyla, kendi kaynaklarının tümünü, topyekûn bir planlama ve genel strateji çerçevesinde seferber ederek yürüttüğü savaş biçimi"dir. (Embel, 2016: 155) Bütün bir milleti ve ulusal kaynakları harekete geçirip, yine topyekûn bir milleti ve o milletin tüm kaynaklarını hedefe

koyan topyekûn savaş konsepti stratejik bombardıman yöntemini kullanarak sivil nüfusun yoğun olduğu bölgelere, kültürel ve ticari alanlara, tüm yaşam merkezlerine yönelik ağır saldırılarda bulunmaktadır.

Sivil halkın mücadele azmini kırmak, devlet otoritesini aciz duruma düşürüp teslim olmaya zorlamak, büyük bir yığınlık ve korku meydana getirmek için seçilen bu yöntem özellikle II. Dünya Savaşı'nda milyonlarca insanın ölmesine sebep olmuş; hem kıta Avrupa'sında büyük yıkımlara, hem de Japonya'ya atılan iki atom bombasıyla insanlık tarihinin en kanlı saldırısına yol açmıştır.

Sivil savunma hizmetlerini, insani yardımları, sağlık hizmetlerini, günlük yaşam olanaklarını imkânsız hale getirmek bir örgütü pes etmeye zorlamaktan ziyade bir toplumu pes ettirip topraklarını terk etmeye zorlamak anlamını taşımaktadır. İsrail topyekûn savaş ve stratejik bombardıman yöntemiyle bir ulusu teslim olmaya, tüm siyasi hak ve özgürlüklerinden feragat etmeye zorlamaktadır.

Uluslararası savaş hukuku bu tür saldırıları "**savaş suçları, insanlığa karşı suçlar veya barışa karşı suçlar**" kategorilerinde ele almaktadır. Uluslararası hukuk suçları, şahsi cezai sorumluluğu doğuran ve devletler hukukunun tamamen ihlali nedeniyle suç sayılan eylemlerin bütünüdür ve 1945'te kurulan Nürnberg Mahkemesi bu suçları uluslararası suç kapsamına almıştır. (Qasim, 2014: 7)

İnsanlığa karşı suçlar, sivil bir nüfusa karşı yaygın ve sistematik saldırıları kapsamakta ve Roma Statüsü'nü 7. maddesinde bu eylemler şöyle sıralanmaktadır:

"(A) Öldürme; (b) toplu yok etme; (c) köleleştirme; (d) nüfusun sürgün edilmesi veya zorla nakli; (e) uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme; (f) işkence; (g) ırza geçme, cinsel kölelik, zorla fuhuş, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya benzer ağırlıkla diğer cinsel şiddet şekilleri; ırk ayrımcılığı..." (Zenginkuzucu, 2018: 26)

İsrail'in sivil nüfusa, sivil yerleşim yerlerine ve sivil dokulara yönelik bombardımanları hem 'insanlığa karşı suç' kategorisine girmektedir, hem de 'savaş suçu' tanımına karşılık gelmektedir. Roma Statüsü md. 8/2/b'ye göre sivil nüfusa, sivil hedeflere, sivil yerleşim yerlerine ya da çatışmalarda doğrudan yer almayan sivil bireylere karşı kasten saldırı yöneltmek savaş suçudur. (Qasim, 2014: 9)

Saldırı düzenlenen yerlerin, askeri amaçlı olmaması koşuluyla din, eğitim, sanat, bilim veya hayır amaçlarıyla kullanılan binalar, tarihi eserler, hastaneler ile hasta ve yaralıların toplandığı yerlerden olması savaş suçudur. (Yavuz, 2017: 173)

Savaş Suçları Uluslararası Mahkemesi ABD'nin Vietnam'a yönelik saldırılarıyla ilgili geniş çaplı bir yargılama yapmış ve ABD'yi hem savaş suçları, hem insanlığa karşı suçlar açısından (Ataov, 1967: 240) suçlu bulmuştur. ABD'nin sivillere yönelik "**sistemli, yoğun ve kasıtlı**" şekilde saldırılarda bulunduğu (Ataov, 1967: 255) gerekçesiyle savaş suçu işlediği, bu saldırıların "**genişliği ve sıklığı**" nazara alınarak ise insanlığa karşı suç işlediği (Ataov, 1967: 257) kararına varılmıştır.

Aynı mahkeme Avusturalya, Yeni Zelanda ve Güney Kore'yi ABD'ye yardım ettikleri gerekçesiyle "suç ortağı" olarak adlandırmıştır. (Ataov, 1967: 258)

İnsanlığa karşı suç, '**sivil nüfusa yönelik olması**', '**sistemlik ve yaygın olması**', '**bir devlet veya organizasyonun izlediği politikaya uygun şekilde gerçekleştirilmiş olması**' gibi (Tarhan, 2009: 166) üç kritere dayanmaktadır. Sivillere yönelik yaygın ve sistematik olarak siyasi maksatlarla, yani devlet politikası olarak sivillere yönelen şiddet bu kapsamda bir suç oluşturmaktadır.

İsrail'in 2008'deki Dökme Kurşun Harekâtında üçte biri çocuk 1300'den fazla Filistinliyi öldürmesi, binlerce evi yıkması da savaş suçu bağlamında gündeme gelmiştir. Tarhan'a göre bu açık savaş suçu olmakla birlikte İsrail'in bu harekâta izlediği devlet politikasının bir

gereği olarak sivil Filistinlileri yaygın ve sistematik bir biçimde öldürmesi, yok etmesi, göçe zorlaması ve Gazze'nin alt yapısını bir daha onarılamayacak şekilde tahrip etmesi insanlık suçunun en güzel örneğini oluşturmuştur. (Tarhan, 2009: 161)

7 Ekim saldırıları ise 2008'dekinden daha büyük bir vahşet ortaya koymuştur. İsrail sivilleri bombardımana tabi tutarken en acil sağlık hizmetlerinin verilmesini engellemiş, en temel insani ihtiyaçlar olan su, elektrik, gıda teminini durdurmuştur. Gazze halkı bir bütün olarak yokluğa mahkûm edilmiş, bombalardan canını kurtaranlar açlık, susuzluk ve hastalıktan ölüme terk edilmiştir.

Sivillerin bulunduğu hastane, ev ve okulların, baraj ve kültürel anıtların bombalanması, açlığa ve hastalığa sebep olunması hep bir savaş suçu olarak görülmüştür. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Mali'deki on anıt mezara ve camilere yönelik saldırılar sebebiyle verdiği el-Mahdi kararı dini ve kültürel yapılara yönelik saldırıları da insanlık suçu olarak teyit etmiştir. (Yavuz, 2017: 163)

Lahey Sözleşmesi'nin 27. ve 56. maddeleri ile "dini veya hayır amacıyla kullanılan binalar, eğitim binaları, tarihi binalar ve eserlerin amaçsız şekilde tahrip edilmesi" savaş suçu sayılmaktadır. Cenevre Sözleşmesine göre de sivil binalar ve hastaneler gibi yerlerin özel olarak korunması gerekmektedir. (Yavuz, 171)

İsrail'in sivillere yönelik *tehcir, göçe zorlama, toptan hedef alma, bir bölgedeki nüfusu öldürerek haritadan silmeye çalışma* gibi şiddet eylemlerinin soykırım mı, etnik temizlik mi kapsamına girdiğine yönelik tartışmalar yapılmaktadır.

Roma Statüsü'ne göre dini, etnik, ulusal bir toplumu, grubu veya toplum kesimini yok etmeye, ortadan kaldırmaya, varlığını devam ettiremez hale getirmeye yönelik şiddet uygulamak soykırım suçunu meydana getirir. "**Soykırım**" insanların tek tek varlıklarına kastetmenin ötesinde kolektif kimliklerine, grupsal değerlerine, yaşam ve kültürel yapılarına yönelik bir yok etme girişimidir.

Soykırım kavramı, hukuksal olarak tanınan ve belli özellikleri olan birtakım insan topluluklarının, bir plan çerçevesinde ve özel bir kastla yok edilmeleri anlamına gelmektedir. (Göktepeoğlu, 2014: 798) Soykırım suçunun uluslararası hukukta kabul edilen tanımı çerçevesinde, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu "tamamen veya kısmen yok etme kastı" (Başer, 2022: 635) ile şiddet uygulamaktır. Bir grubun kısmen veya tamamen yok edilmesindeki kasıt ve irade faktörü suçun manevi unsurunu oluşturmaktadır ki, uluslararası yargılamalar açısından bu konu çok tartışmalı ve subjektif bir boyut taşımaktadır.

Soykırım suçları şu eylemleri kapsamaktadır:

"1. Gruba mensup olanların öldürülmesi. 2. Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi. 3. Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracığı hesaplanarak yaşam şartlarını kasten değiştirmek. 4. Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbir almak. 5. Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek." (Zenginkuzucu, 2019: 26)

Etnik temizlik kavramı ise bir etnik, milli, dini gurubu tamamen veya kısmen yok etmekten ziyade bir bölgeyi bu gruplardan temizlemek, nüfus dağılımını değiştirmek, kendi grubuna ait nüfusun hâkim olacağı daha homojen ve türdeş bir yapı oluşturmak için girişilen şiddet eylemleridir. Tehcir, işgal, sürgün, toplu cinayetler, zor, baskı ve şiddet marifetiyle istenmeyen şeyler yaptırma, kolektif kimlik öğelerine yönelik sindirme ve etkisizleştirme politikaları izleme gibi eylemler etnik temizlik kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Soykırım ile farklı mı aynı mı olduğu teorik olarak tartışılan ve hukuki düzenlemelerde somut bir karşılık bulmayan etnik temizlik kavramı eylem bazlı olarak suç kategorisinde zikredilmektedir. BM Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1992 tarihli Yugoslavya'daki çatışmalar

hakkındaki kararındaki "...iğrenç etnik temizlik politikası ki, bu bir çeşit soykırımdır..." ifadesi (Elekdağ, 2008) iki kavramın iç içe geçebildiğini göstermektedir.

İsrail'in Gazze'ye yönelik abluka ve kuşatması, bombardımanlar marifetiyle bir nüfus hareketliliği meydana getirmeye çalışması, kuzeyden güneye milyonlarca insanı göçe zorlaması, insanların yerleşim yerlerini terk ettirerek istila ve yayılmacılık yapması, Gazzelileri toplu katliamlarla etkisizleştirmeye çalışması, bir etnik/dini gruba karşı bölgeden tasfiye edici politikalar uygulaması "**etnik temizlik**" kapsamında ele alınabilecektir. Bunların hepsi insanlığa ve barışa karşı suçlar olduğu gibi, açık savaş suçlarıdır.

İsrail'in hem farklı bir entite olarak görülen Filistin'e karşı işlediği suçlar savaş suçu olarak görülebileceği gibi, kendi vatandaşı olan, kendi pasaportu olan Filistinlilere karşı uyguladığı şiddet de "**devlet terörü**" kategorisinde değerlendirilebilir.

Devlet terörü, bir devletin kendi vatandaşlarına sistematik, sürekli ve düzenli bir şekilde baskı, şiddet ve zor kullanma ile sindirme, öldürme, yıldırma politikası uygulaması, temel hak ve özgürlüklerin bir devlet politikası olarak sistematik şekilde ihlal edilmesi durumudur. Ülkedeki hukuk sistemine, evrensel hukuka veya uluslararası sözleşmelere aykırı şekilde kendi vatandaşına şiddet uygulayan ülke devlet terörü uygulamış sayılmaktadır.

İsrail'in kendi vatandaşı sayılan Filistinlilere karşı genel olarak Kudüs'te uyguladığı şiddet, özelde ise 7 Ekim'den sonra uyguladığı şiddet devlet terörü kapsamında sayılabilecektir.

Uluslararası Af Örgütü Kriz Müdahale Programının, İsrail ordusunun Gazze'nin yoğun nüfuslu sivil bölgelerinde, beyaz fosforlu top mermileri kullandığını belgeleyen ikna edici kanıtlar sunması açık savaş suçu göstergesidir. İsrail M109 obüsleriyle Gazze'yi bombalarken ABD Savunma Bakanlığının "beyaz fosfor esaslı mühimmat" için kullandığı D528 etiketli M825 ve M825A1 top mermileri kullandığına dair video ve fotoğrafların (Anadolu Ajansı, 15 Ekim 2023) Uluslararası Af Örgütü ve Ajanslar tarafından kamuoyu ile paylaşılması sivillere yönelik açık savaş hukuku ihlalleri yaşandığını ortaya koymaktadır.

Uluslararası Af Örgütü İsrail'in sivil katliamını şöyle raporlamaktadır:

"Yeni kısıtlamalar Gazze'de su, ilaç, yakıt ve elektriğin hızla tükendiği anlamına gelirken, sokak sokak konut binalarını yerle bir ederek kitlesel ölçekte sivilleri öldürüyor ve temel altyapıyı yok ediyorlar. Görgü tanıklarının ve hayatta kalanların ifadeleri, İsrail saldırılarının Filistinli aileleri nasıl yok ettiğini, hayatta kalan akrabaların sevdiklerini hatırlamak için yalnızca moloz yığınına sahip olmasına neden olduğunu tekrar tekrar vurguladı."(Callamard, 2023)

Uluslararası Af Örgütü Genel Sekreteri Agnes Callamard, yaptıkları araştırmalarda İsrail'in savaş suçları işlediğine dair kahredici kanıtlara ulaştıklarını, onlarca yıldır süregelen cezasızlık ve adaletsizlik ile mevcut saldırıların eşi benzeri görülmemiş düzeyde bir ölüm ve yıkım doğurduğunu belirtmektedir. Callamard'da göre Uluslararası Ceza Mahkemesi savcılığı savaş suçlarıyla ilgili devam eden soruşturmayı acilen neticelendirmezse İsrail'in uyguladığı apartheid sistemi bitmeyecek ve korkunç sivil acılar devam edecektir. (Callamard, 2023)

Peki, Filistin yönetiminin Uluslararası Ceza Mahkemesine başvurması halinde yaşanan insanlık vahşeti savaş suçu, etnik temizlik veya soykırım olarak ele alınarak İsrail cezalandırılabilir mi?

Filistin Devleti ilk olarak Roma Statüsüne taraf olmadığı 2009 yılında Uluslararası Ceza Mahkemesine başvurmuş ama başvurusu kabul edilmemiş, Roma Statüsüne taraf olduktan sonra ise ilki 22 Mayıs 2018 olmak üzere birçok kez Uluslararası Ceza Mahkemesine İsrail'in yargılanmasına yönelik başvuruda bulunmuştur.

Filistin Hükümeti Roma Statüsüne taraf olup UCM'nin yargı yetkisini tanımış olmakla

birlikte İsrail Roma Statüsünü hiçbir zaman imzalamamış ve UCM'nin yargı yetkisini tanımamıştır. (Zenginkuzucu, 2018: 24) Bu yüzden İsrail işlediği savaş suçları sebebiyle ancak suçun mağduru olan ülkelerin ulusal mahkemelerinde yargılanabilmiş, BMGK ve UCM kararlarını dikkate almayan bir tutum içinde olmuştur.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurulmasından önce BM'ce kurulan *ad hoc* mahkemeler bir kısım suç iddialarını soruşturmuş ve olay bazlı yargılama mahkemeleri kurulmuştur. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Tokyo Mahkemesi gibi mahkemelerde soykırım ve katliamlara yönelik yargılamalar yapılmıştır. 1945 yılında kurulan Nürnberg Mahkemesi bunlardan biridir.

Savaş mağdurlarının ve genel anlamda sivillerin korunması için 1949 Cenevre Sözleşmesi ve 198 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (Yavuz, 2017:167) uluslararası savaş hukuku açısından temel metinler olmuştur. 1997 BM Genel Kurulu'nda ise Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin statüsünü ortaya koyan Roma Statüsü kabul edilmiştir. Lahey'de bulunan UCM 2002'de faaliyete geçmiş ve 124 devlet tarafından yargı yetkisi kabul edilmiştir. (Yavuz, 2017: 169) İsrail'in Roma Statüsünü tanımamış olması uluslararası ceza yargılamasını tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte UCM açısından bir yaptırımı zorlaştırmaktadır. Mavi Marmara olayında Türk vatandaşlarının mağduriyetleri Türk Mahkemelerince ele alınarak olaya karışan İsraili güvenlik güçleri yargılanmıştır.

İsrail tarafının uluslararası yargılamaya karşı çıkarken ortaya koyduğu iddialar; Roma Statüsünü imzalamadığı, UCM'nin yetki alanına girmediği ve Filistin'in egemen bir ulus olmaması nedeniyle ICC'nin yargı yetkisinin bulunmadığıdır. (Kuttub, 2023)

Hâlbuki BM Güvenlik Konseyi BM Şartı'nın 7. bölümü çerçevesinde bir karar alarak, olayı Uluslararası Ceza Mahkemesine ileterek dava açılmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca; Statü'ye taraf bir devletin yurttaşlarının Statü'ye taraf olmayan bir devlet ülkesinde katıldığı bir soykırıma ya da silâhlı çatışmalara bağlı olarak yurttaşlarının Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevkini sağlamak suretiyle Statü'ye taraf olmayan bir devletteki kimi olayları uluslararası düzeye taşıması olanağı vardır. (Adalet Bakanlığı, 2023)

Princeton Kamu ve Uluslararası İlişkiler Profesörü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün eski genel müdürü Kenneth Roth ise 'sivillerin kasıtlı ve planlı şekilde öldürülmesinin açık savaş suçu' olduğunu belirterek, *İsrail'in Filistin topraklarında suç işlemesi sebebiyle yargılabileceğini* vurgulamaktadır. (Neuman, 2023) Roth'un vurguladığı gibi uluslararası insancıl hukuka göre asla sivilleri hedeflememek, asla ayırım gözetmeksizin sivil bir bölgeye ateş etmemek ve asla sivil nüfus üzerinde orantısız etki yapacak saldırılarda bulunmamak gerekmektedir. İsrail ise hedef göstererek ve hedefi şaşmadan vuran hassas mühimmat (güdümlü füzeler) kullanarak sivilleri hedef almaktadır. Hamas'ın eski teknolojideki roketleri belki istenmeyen hedefleri vurabilir, ancak İsrail'in kullandığı teknoloji bilerek ve isteyerek hedeflenen noktaların vurulduğunu göstermektedir ve bu hedefler sivil hedeflerdir.

2022'de başlayan Ukrayna savaşı bağlamında gündeme gelen savaş suçları ve uluslararası yargılama taleplerinin Filistinlilerin İsrail'in yargılanması taleplerine hız kazandırabileceği düşünülürken meydana gelen 7 Ekim saldırıları UCM'de böyle bir etki yapmamıştır. UCM'nin Rusya'ya karşı hızla harekete geçmesi ve Rusya Devlet Başkanı Putin ile ilgili tutuklama kararı çıkarılması İsrail'in yargılanması ve UCM yetki alanı konusundaki tartışmaların ne kadar anlamsız kalabileceğini ortaya koymuştur.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak ettiği 2016 tarihinden sonra UCM'den çekilmiş olmasına rağmen, Rusya Devlet Başkanı Putin'e karşı Mahkeme harekete geçerek, Cenevre Sözleşmelerine aykırı şekilde çocukları Ukrayna'dan Rusya topraklarına nakletme iddiasıyla fiili bir tutuklama emri çıkartmıştır.

Kimi hukukçulara göre bu, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki sivil yerleşimlerini uluslararası hukuka göre yasa dışı kılan hükmün aynısıdır ve Mahkeme

Savcılığını derin bir ikileme sürüklemiştir.

UCM taraf olan bir devletin veya BM'nin başvurusu ya da savcının kendiliğinden harekete geçmesiyle soruşturma açabilmektedir. Gazze meselesinde BM'nin açık insanlık ihlalleri uyarıları yapmasına rağmen BM kuruluşu olan UCM işi ağırdan alabilmektedir.

Ukrayna konusunda hemen harekete geçen UCM'nin onlarca yıldır süren ve birçok şikâyete konu olan İsrail saldırıları konusunda nihai bir karara varmamış olması adalet duygusunu zedeleyici bir etki yapmıştır.

İsrail'in UCM yargı yetkisinden kurtulmak için öne sürdüğünü diğer konu, '*tamamlayıcılık meselesi*'dir.

Tamamlayıcılık hususuna göre, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 1. maddesine göre, Mahkeme, sürekli ve ulusal ceza mahkemelerinin tamamlayıcısı bir mahkeme olarak kurulmuştur. Statü'nün 17/1. maddesi uyarınca, eğer Statü'de öngörülen bir suç yetkili devlette soruşturma ya da kovuşturma konusu olmuşsa, ilgili devletin bunu sürdürme istek ve yeteneği olmaması durumları hariç, Uluslararası Ceza Mahkemesi yetkisizlik kararı vermek zorundadır. Başka bir deyişle, bu durumlarda ulusal mahkemelerin önceliği vardır.(Adalet Bakanlığı, 2023). İsrail bu madde uyarınca Mahkemenin yetkisizliğini iddia edebilmektedir.

İsrail, mahkemelerinin bağımsız ve etkili olduğunu ve savaş suçları da dâhil olmak üzere iddia edilen tüm suçlarla ilgileneceklerini iddia ederek, bu konuyu UCM'nin yargı yetkisinden kaçırmaya çalışmaktadır. (Kuttab, 2023) Buna göre ulusal mahkemelerin yargı yetkisini kullanmaktan kaçındığı veya isteksiz olduğu gösterilmelidir.

Tarhan'a göre İsrail'in UCM'de yargılanmamasının sebebi İsraili yetkililerin savaş suçu işlemediklerinin sabit olması değil, fakat UCM'nin işleyişine hâkim olan usul kurallarının yetersizliği ve Amerika Birleşik Devletleri(ABD) güdümündeki Birleşmiş Milletlerin İsraili yetkililerin yargılanmasına yönelik isteksizliği olmaktadır. (Tarhan, 2009: 163)

ABD, hem Başkan Biden'ın deklare ettiği gibi Siyonizm konusunda kendisini taraf hissetmesi, hem İsrail Devletiyle sahip olduğu çok boyutlu ilişkiler hem de suça ortak olabileceği düşüncesiyle BM'deki tüm kararlara, girişimlere ve yargılama süreçlerine engelleyici bir etkide bulunmaktadır.

ABD Akdeniz'e uçak gemisi göndermenin ötesinde İsrail'e askeri yetkili, mühimmat ve lojistik/istihbari destek sağlayarak İsrail'in saldırılarına açıktan ortak olmuştur. İsrail hükümetinin tüm uygulamaları ABD tarafından siyaseten onaylanmış, sivil katliamlar savaşın normal zayıtı olarak nitelendirilmiştir. ABD'nin açıkça hukuksuzluğa taraf olması hem saldırı ve katliam aşamasında bir ortaklığı, hem de yargılamayı önlemek açısından bir ortaklığı ortaya koymaktadır.

Sonuç

İsrail, 7 Ekim'de Hamas'a bağlı silahlı örgütlerin İsrail'deki askeri ve sivil hedeflere saldırmasına karşı bir tepki olarak savaş hali ilan etmiş ve Gazze'ye yönelik geniş kapsamlı bir askeri operasyon başlatmıştır. Meşru müdafaa boyutlarını aşan bu operasyonlar bir saldırı boyutu kazanarak bir örgüte değil bir halka, bir örgütsel yapıya değil tüm bölgedeki yerleşim yerlerine, sadece örgütsel/askeri tesislere değil tüm sivil/insani tesislere yönelik bir yok etme girişime dönüşmüştür. İsrail meşru müdafaa'nın makul, gerekli, orantılı olma ilkelerini aşmış, saldırgan değil sivillere yönelik topyekûn cezalandırma harekâtı başlatmıştır. Saldırılarda çoğunluğu çocuk binlerce sivil yaşamını kaybetmiş; okul, hastane ve ibadethaneler vurulmuş, yerleşim yerleri yerle bir edilmiştir.

İsrail, maruz kaldığı saldırıları bahane ederek uzun yıllardır devam eden yayılmacı ve işgalci politikalarına yeni bir sayfa açmış; Gazzelileri yerinden etmeye, bir bölgeden başka bölgeye göçe zorlamaya, adeta bir dini-etnik gruba yönelik etnik temizlik yapmaya varan bir vahşet tablosuna sebebiyet vermiştir.

Sistemantik, iradi, kasıtlı ve dünyaya deklare edilerek sivillere karşı girişilen bu katliamlar açık savaş suçu olmanın ötesinde insanlığa karşı suç, barışa karşı suç kategorisinde bileşik suçlar silsilesidir. İsrail'in bir kısmı kendi vatandaşı olan sivillere yönelik hukuk dışı şiddet uygulamaları ise devlet terörü olarak adlandırılabilir.

İsrail Roma statüsüne taraf olmadığı için UCM'nin yargılama yetkisinden kurtulmaya çalışmakta, BM'de siyasi gücünü kullanan ABD'nin engelleyici tutumlarının arkasına saklanmaktadır. ABD ise hem İsrail'in açık savaş suçu olan katliamlarına siyasi destek vermekte, hem de askeri-lojistik açıdan saldırıların parçası olmaktadır.

İsrail'in 2000, 2005, 2007, 2018, 2021, 2022 ve en son Ekim 2023 saldırılarında 20 binden fazla Filistinli hayatını kaybetmiş, binlerce yerleşim yeri yıkılmıştır. İsrail'in sistemantik bir devlet politikası olarak hayata geçirdiği saldırılar bir etnik temizlik ve devlet terörü olarak savaş suçu ve insanlığa karşı suç kategorisinde yer almaktadır. Bir milletin toptan zulme, yokluğa ve ölüme terkedilmesi, açık savaş suçlarının cezalandırılmaması BM ve UCM gibi kurumları anlamsızlaştıracağı gibi, hak ve adalet duygusunu zedeleyerek dünya barışını tehdit edecektir.

UCM'nin Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinden bir gün sonra soruşturma başlatarak Rusya'ya yönelik savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırım suçu iddiasıyla yargılama süreci başlatmasına rağmen senelerdir süren Filistin başvurusunu sonuçlandırmaması büyük bir çifte standart görüntüsü vermekte, uluslararası insancıl hukuk idealini yaralamaktadır.

İsrail-Filistin meselesinin barışçıl ve adil bir çözüme kavuşmasını zorlaştıracak olan bu saldırılar Ortadoğu ve bölge barışı açısından da olumsuz bir etki yapacaktır. İsrail'in Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle normalleşme süreçlerini de baltalayacak olan bu durum, daha fazla nefret, şiddet, istikrarsızlık ve risk üretecektir.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı, (2023). "Uluslararası Ceza Mahkemesi", 29 Ekim 2023, <https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/uluslararasi-ceza-mahkemesi-ucm28022020101834>.
- Anadolu Ajansı, (2023). "BM, İsrail'in Gazze'de UNWRA'ya ait bir okulu doğrudan- hedef aldığını açıkladı" 9 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-israilin-gazgede-unwraya-ait-bir-okulu-dogrudan-hedef-aldigini-acikladi/3013377>.
- Anadolu Ajansı, (2023). "Uluslararası Af Örgütü, İsrail'in Gazze'de beyaz fosfor kullandığına dair kanıtları paylaştı", 15 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-af-orgutu-israilin-gazgede-beyaz-fosfor-kullandigina-dair-kanitlari-paylasti/3020246>.
- Anadolu Ajansı, (2023). "İsrail'in Gazze'deki El-Ehli Baptist Hastanesini bombalaması sonucu 500 kişi öldü", 17 Ekim 2023, www.aa.com.tr.
- Arslantaş, N, (2011). İslâmî Dönemde (638-1099) Filistin'e Yahudi Göçü ('Aliya: עלייה). *Belleten*, 75(), 641-690. doi:10.37879/belleten.2011.641.
- Aslan, M. Yasin, (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", *TBB Dergisi*, sayı 79, s. 235-274.
- Ataov, T. (1967). "Savaş Suçları Uluslararası Mahkeme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 22 (01) , -. DOI: 10.1501/SBFder_0000000860.
- Azarkan, Ezeli, (2016). "Uluslararası Ceza Mahkemelerinde Savaş Suçları", *Hukuk Politik Dergisi*, <https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/05/06/uluslararasi-ceza-mahkemelerinde-savas-suclari/>.
- Başer, Selin, (2022). "Uluslararası Ceza Hukuku Bakımından Soykırım Suçunun Manevi Unsuru (Mens Rea) ve Manevi Unsurun Yorumlanmasına Dair Yaklaşımlar", *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4, no. 2, ss. 635-679.
- BBC, (2018). "İsrail-Filistin sorunu: 1799'dan günümüze Filistin tarihi" 15 Mayıs 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837>.
- Callamard, A, (2023). "Damning evidence of war crimes as Israeli attacks wipe out entire families in Gaza", 20 Ekim 2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/damning-evidence-of-war-crimes-as-israeli-attacks-wipe-out-entire-families-in-gaza/>
- Dalar, M. (2008). "Uluslararası Hukukta Haklı Savaş Doktrini: Bir Problemin Analizi", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 4 (15), 231-249, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/muhafazakar/issue/55767/763383>.
- Diyanet Haber, (2023). "Gazze'de Bir Cami Daha Vuruldu", 20 Ekim 2023, <https://www.diyanehaber.com.tr/gazgede-bir-cami-daha-vuruldu>.
- Elekdağ, Şükrü, (2008), "Soykırım, Etnik Temizlik Ve İnsanlığa Karşı Suçlar" 28.06.2008. <https://sukruelekdağ.wordpress.com/2008/06/28/soykirim-etnik-temizlik-ve-insanliga-karsi-suclar>.
- Embel, Ersin, (2016). "Topyekûn Savaş Uygulamasının Tarihsel Gelişimi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt 4, sayı 1, Mart 2016, ISSN 2147-6934, ss. 153-171
- Göktepeoğlu, Ercan, (2014). "Uluslararası Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu" *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, sayı: 19, ss. 797 – 840.
- Gözen, R. (2008), "Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet", *Muhafazakâr Düşünce*, s. 15, s. 207-227. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1185689>.
- Qasim, S. O, (2014). "Savaş Suçları ve Uluslararası Ceza Mahkemesi" *Yüksek Lisans Tezi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Şubat 2014, Gazimağusa.
- Kuttub, J, (2023). "The International Criminal Court's Failure to Hold Israel Accountable", Arap Center, 12 Eylül 2023, <https://arabcenterdc.org/resource/the-international-criminal-courts-failure-to-hold-israel-accountable/>.
- Li, Natasha ve Mounier, J, (2023). "From 1947 to 2023: Retracing the complex, tragic Israeli-

- Palestinian conflict" 11 Ekim 2023, çev: Caner Köseleler, <https://www.france24.com/en/middle-east/20231011-from-1947-to-2023-retracing-the-complex-and-tragic-israeli-palestinian-conflict>.
- Neuman, S, (2023), "What is a war crime, and who gets held accountable? Here's what you need to know", Middle East Crises, 20 Ekim 2023, <https://www.npr.org/2023/10/20/1206157206/israel-hamas-war-crimes-international-law-geneva-convention>.
- Öke, M. K, (2002). *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002.
- Reuters (2023), "İsrail'in Saldırısı Altında 16. Gün", 23 Ekim 2023. www.reuters.com.tr.
- Şen, S. T, (2009). "Uluslararası hukuk ve sözleşmelerde soykırım, etnik temizlik ve saldırı kavramları", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. www.marmara.edu.tr.
- Tarhan, Turgut, (2009). "Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekâtı", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 41, Ekim 2009, s. 161-181, https://www.academindex.com/articles/cTGZ97dA1Ut9W_IPT8ChEg==.
- Tekin Önal, T, (2020). "Sykes-Picot Antlaşmasından İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi", *Journal of History School*, DOI:10.29228/joh.24962 246-26.
- TRTHaber, (2023). "İsrail ordusunda ölen asker sayısı 304'e yükseldi", 18 Ekim 2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-ordusunda-olen-asker-sayisi-304e-yukseldi-804641.html>.
- TRTHaber, (2023). "İsrail Tarihi Kiliseyi Bombaladı: 18 Ölü", 19 Ekim 2023. <https://www.trthaber.com/foto-galeri/israil-gazgede-tarihi-kiliseyi-bombaladi-18-olu/60254.html>.
- UN, (2023). "BM'den Uyarı", 23 Ekim 2023, <https://www.un.org/unispal/document/israel-gaza-un-experts-urge-lawyers-advising-israeli-military-to-refuse-legal-authorisation-of-actions-that-could-amount-to-war-crimes/>
- Yavuz, H. A, (2017). "Bir Savaş Suçu Olarak Kültürel Miras Niteliğindeki Eserlere Yönelik Saldırı Eylemi Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Al Mahdi Kararı Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Barosu Dergisi*, 75, ss. 161-196.
- Zenginkuzucu, D. M. (2018). "Filistin Devleti'nin Başvurusu Bağlamında Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve BMGK'nin Rolünün Analizi", *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, sayı 19, ss. 17-48.